

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДИЗАЙНУ**

ГОРЯЧЕВА Кіра Сергіївна

УДК 658.1

**МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ
ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ
ПІДПРИЄМСТВА**

Спеціальність 08.06.01 - Економіка, організація і управління підприємствами

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Київ - 2006

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у ВНЗ Національна академія управління (м. Київ)

- Науковий керівник:** доктор економічних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України
Єрмошенко Микола Миколайович,
ВНЗ Національна академія управління,
проректор з наукової роботи
- Офіційні опоненти:** доктор економічних наук, професор
Ареф'єва Олена Володимирівна
Європейський університет, завідувач кафедри економіки
- кандидат економічних наук, доцент
Терещенко Олег Олександрович
Київський національний економічний університет МОН
України, доцент кафедри фінансів підприємств
- Провідна установа:** Донецький державний університет управління МОН України,
кафедра економіки підприємства і кафедра фінансів (м.
Донецьк)

Захист відбудеться “17” лютого 2006 року об 16⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.102.05 Київського національного університету технологій та дизайну МОН України за адресою: 01011, Київ, вул. Немировича-Данченка, 2, зал засідань Вченої ради

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Київського національного університету технологій та дизайну МОН України за адресою: 01011, Київ, вул. Немировича-Данченка, 2.

Автореферат розісланий “12” січня 2006 року.
Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
доктор економічних наук,
професор

Чубукова О.Ю.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Поступовий перехід економіки України на ринкові відносини водночас, по-перше, суттєво ускладнює умови господарювання і, по-друге, сприяє зростанню конкуренції між господарюючими суб'єктами, що може погіршувати їхній фінансовий стан і більш того – призводити до банкрутства. Тому на порядок денний стає проблема забезпечення в ринкових умовах фінансової безпеки вітчизняних підприємств шляхом запровадження відповідного механізму управління. Вивчення проблеми засвідчує, що на цей процес суттєво впливає забезпечення фінансової безпеки на рівні національної економіки.

В Україні і за рубежом цією проблемою займалися О.І.Барановський, В.В.Бурцев, О.Д.Василик, М.Ю.Дмитрієва, М.М.Єрмошенко, Я.А.Жаліло, Н.П.Капустін, О.Ф.Новикова, Є.А.Олейников, Г.А. Пастернак-Таранушенко та інші. Вирішенню окремих аспектів забезпечення фінансової безпеки на рівні господарюючих суб'єктів приділяли увагу такі вітчизняні та зарубіжні дослідники як О.В.Ареф'єва, І.О.Бланк, А.Е.Воронкова, С.М.Ілляшенко, Г.В.Задорожний, Г.В.Козаченко, Л.А.Костирко, В.П.Пономарьов, О.О.Терещенко, В.В.Шликов тощо.

Однак в Україні проблемою управління фінансовою безпекою підприємства займаються недостатньо та некомплексно, тому що основна увага приділяється фінансовій безпеці на рівні держави та антикризовому управлінню на рівні підприємства. Останнє стає необхідним, коли підприємство вже опинилося у стані фінансової небезпеки. Головне ж полягає в тому, щоб не допустити цього. Проблема забезпечення фінансової безпеки, наявність якої не вимагає антикризового управління, вирішується уривками, таким дослідженням не вистачає комплексності, є недостатнім понятійний (категоріальний) апарат. Залишаються невирішеними окремі питання, насамперед такі як чітке визначення понятійного апарату фінансової безпеки і самого поняття “фінансова безпека підприємства”, взаємозв'язок категорії “фінансова безпека підприємства” з такими категоріями як економічна безпека, сталість (стійкість), стабільність, надійність, антикризове управління, банкрутство, санація, ризик тощо. Крім того, методично не визначеною є структура механізму управління фінансовою безпекою на рівні підприємства, зміст і функції його елементів, критеріїв і методів оцінки рівня фінансової безпеки та її окремих складових.

Саме потрібність вирішення наведених питань обумовлює актуальність і спричинила вибір теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження було органічною складовою при виконанні наступних науково-дослідних робіт, здійснених в Національній академії управління, а саме, 1) “Дослідження економічних аспектів реструктуризації, конверсії та технічного переозброєння підприємств оборонно-промислового комплексу України з використанням потенціалу НАТО та її країн-членів” (номер державної реєстрації 0103U007625) [до звіту з цієї НДР включено пропозиції щодо забезпечення фінансової безпеки підприємств оборонно-промислового комплексу при проведенні їхньої реструктуризації, конверсії та технічного переозброєння] і 2) “Дослідження і розробка системи фінансової безпеки підприємства” (номер державної реєстрації

0103U005587) [до звіту з цієї теми включено наукові висновки щодо сутності фінансової безпеки та її місця в системі економічної безпеки підприємства, інформаційного забезпечення фінансової безпеки, методів оцінки рівня фінансової безпеки, формування і удосконалення механізму управління фінансовою безпекою підприємства].

Мета і завдання роботи. Виходячи з необхідності вирішення проблеми управління фінансовою безпекою на рівні підприємства метою даного дослідження є розробка форм і методів удосконалення механізму управління фінансовою безпекою підприємства.

Згідно з поставленою метою в дисертаційній роботі були визначені наступні **завдання**:

- здійснити аналіз форм і методів управління фінансовою безпекою, які існують на рівні підприємств;
- визначити і обґрунтувати складові механізму управління фінансовою безпекою, за змістом і функціями;
- вибрати і обґрунтувати основні критерії безпечного фінансового стану підприємства;
- узагальнити та розвинути засади удосконалення механізму управління фінансової безпеки підприємства;
- систематизувати інформаційно-аналітичного забезпечення механізму управління фінансовою безпекою;
- розробити методику комплексної оцінки рівня фінансової безпеки підприємства;
- обґрунтувати заходи щодо подальшого удосконалення стратегічного управління фінансовою безпекою на рівні підприємства.

Об'єктом дослідження є сукупність існуючих проблем, що виникають в процесі функціонування механізму управління фінансовою безпекою підприємств легкої промисловості на сучасному етапі розвитку економіки.

Предмет дослідження склали форми і методи удосконалення механізму управління фінансовою безпекою на рівні первинної ланки національної економіки.

Методи дослідження. Дослідження фінансової безпеки підприємства, включаючи визначення сутності, задач і понятійного апарату, місце фінансової безпеки в системі економічної безпеки, структуру і зміст складових механізму управління фінансовою безпекою підприємства здійснювалися із застосуванням діалектичного методу пізнання, конкретного і абстрактного, логічного та історичного, синергетичного підходу, етимологічного та онтологічного аналізу, системного підходу, монографічного аналізу, контент-аналізу, функціонального аналізу.

При аналізі форм і методів управління фінансовою безпекою підприємства використовувалися методи економіко-статистичний, порівняльного аналізу, економіко-математичного моделювання, структурного і функціонального аналізу, SWOT-аналізу, SNW-аналізу, PEST-аналізу.

При проектуванні форм і методів удосконалення механізму управління фінансовою безпекою підприємства здійснено за допомогою методів системного аналізу, розробки сценаріїв, прогнозування, аналізу і синтезу, економіко-математичного моделювання, програмно-цільового підходу, SWOT-аналізу.

Інформаційною базою дослідження виступили законодавчі акти України, послання і укази Президента України, постанови і програми Кабінету Міністрів України, інші нормативні документи міністерств і відомств України з питань організації діяльності підприємств в сучасних умовах. В роботі використано статистичні та аналітичні матеріали Державного комітету статистики України, Міністерства фінансів України, окремих підприємств. Інформаційним забезпеченням дисертаційного дослідження стали і монографічні роботи та наукові статті вітчизняних і зарубіжних авторів з досліджуваної проблеми.

Наукова новизна одержаних результатів. В результаті дослідження дістала подальшого розвитку концепція управління фінансовою безпекою підприємства, в рамках якої розроблено наукові підходи до формування і подальшого удосконалення механізму управління фінансовою безпекою на рівні господарюючих суб'єктів. Сутність здобутих наукових результатів, висновків і положень, які мають наукову новизну, полягає в наступному:

вперше:

- обґрунтовано комплексну структуру механізму управління фінансовою безпекою підприємства як сукупність фінансових інтересів підприємства; функцій, принципів і методів управління; організаційної структури і управлінського персоналу; техніки і технології управління; фінансових інструментів, критеріїв оцінки і показників (індикаторів) рівня фінансової безпеки;
- розроблено методику комплексної оцінки рівня фінансової безпеки підприємства, яка базується на оцінці кожної з функціональних складових фінансової безпеки і надає можливість застосовувати інтегральний показник.

удосконалено:

- методику оцінки впливу чинників на фінансову безпеку підприємства, яка базується на складанні матриці сильних і слабких позицій її фінансового стану;
- підсистему інформаційно-аналітичного забезпечення механізму управління фінансовою безпекою підприємства, для чого запропоновано включити до її складу джерела фінансової інформації і моніторингу, організаційну структуру та інформаційні технології;
- особливості застосування в процесі стратегічного управління фінансовою безпекою підприємства таких його складових як стратегічний аналіз, стратегічне планування, бюджетування, контролінг і аудит.

дістало подальшого розвитку:

- обґрунтування місця і вирішальної ролі фінансової безпеки у складі економічної безпеки підприємства;
- сутність і зміст категорії “фінансова безпека підприємства”, яка полягає у наявності такого фінансового стану, котрий характеризується збалансованістю і якістю фінансових інструментів, технологій і послуг, стійкістю до загроз, здатністю фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію власних фінансових інтересів, місії і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів, а також забезпечувати ефективний і сталий розвиток цієї фінансової системи;
- визначення зв'язку категорії “фінансова безпека підприємства” з такими категоріями як сталість (стійкість), стабільність, надійність, антикризове управління, банкрутство, санація.

Практичне значення отриманих результатів. Основні висновки, розробки і пропозиції, які містяться у проведеному дисертаційному дослідженні, мають важливе практичне значення і розширюють та поглиблюють методичну базу управління фінансовою безпекою на рівні підприємств будь-якої форми власності.

До результатів, які мають практичне значення, належать наступні:

- підсистема інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової безпеки;
- структура і задачі механізму управління фінансовою безпекою підприємства;
- методика якісної оцінки рівня впливу чинників на фінансову безпеку підприємства;
- методика оцінки рівня фінансової безпеки підприємства;
- методики використання розробки сценаріїв, SWOT-аналізу, прогнозування рівня фінансової безпеки підприємства.

Основні результати дослідження використано в практичній діяльності товариства обмеженою відповідальністю “Злагода” (м. Київ) (довідка про впровадження від 15.09.2005 р., додаток №3) і приватного підприємства “Мрія” (м. Київ) (довідка про впровадження від 10.07.2005 р., додаток №4) із загальним річним умовно-економічним ефектом у сумі 83 тис. грн.

Основні положення та рекомендації роботи знайшли місце у складі виданого в 2004 році ВНЗ “Національна академія управління” курсу лекцій “Фінансовий менеджмент”.

Особистий внесок здобувача. Наукові результати, які виносяться на захист, отримані авторкою особисто і знайшли відображення в опублікованих працях. Дисертаційне дослідження є одноосібно виконаною науковою працею, в якій виявлено особливості формування і удосконалення механізму управління фінансовою безпекою на рівні підприємств в умовах перехідної економіки України, науково обґрунтовано і розроблено теоретичні і методичні засади удосконалення механізму управління фінансовою безпекою підприємства.

З 7 публікацій здобувача, де відображаються основні результати проведеного дослідження, 5 є одноосібними.

Апробація результатів дисертації. Основні положення виконаного дослідження доповідалися на:

Всеукраїнській науково-практичній конференції “Економіка та правові проблеми санації і банкрутства підприємств в Україні: теорія і практика” (м. Яремче Івано-Франківської області – м. Київ, березень 2003 р); Всеукраїнській науково-практичній конференції “Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України” (м. Суми, вересень 2003 р); II-му Міжнародному науковому семінарі “Сучасні проблеми інформатики в управлінні, економіці, освіті” (м. Луцьк - оз. Світязь – м. Київ, червень 2003 р.).

Наукові публікації: За результатами дослідження опубліковано у фахових виданнях 7 наукових праць загальним обсягом 12, 95 д.а., з яких належить особисто здобувачу 6,42 д.а.

Структура і зміст дисертації. Дисертація включає вступ, 3 розділи, 9 підрозділів, висновки, список використаних джерел та 4 додатки. Її повний обсяг становить 174 сторінки і включає 12 рисунків, 6 таблиць, 4 додатків, список використаних джерел із 231 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми дисертації, сформульовано мету і задачі дослідження, визначено наукову новизну.

У першому розділі **“Методологічні основи фінансової безпеки підприємства та управління нею”** проаналізовано та узагальнено сутність економічної безпеки підприємства і виявлено місце в ній фінансової безпеки, на основі контент-аналізу визначено зміст, понятійний апарат і задачі, які має вирішувати механізм управління фінансовою безпекою підприємства, обґрунтовано його структуру і основи функціонування в ринкових умовах.

В першому розділі уточнено сутність економічної безпеки підприємства, під якою розуміється такий стан його економіки (економічної системи), котрий можна характеризувати збалансованістю і стійкістю до негативного впливу будь-яких загроз, її здатністю забезпечувати на основі власних економічних інтересів свій сталий і ефективний розвиток. У складі економічної безпеки підприємства слід виділити такі складові: фінансову, внутрішньоекономічну (економіка самого підприємства), зовнішньоекономічну (економіка зв'язків підприємства з зарубіжними підприємствами) і соціально-економічну.

Вважаючи на вирішальну роль фінансової безпеки у забезпеченні економічної безпеки підприємства поняття “фінансова безпека” має право на самостійне існування і дослідження як окремої економічної категорії, так само і як фінансовий менеджмент по відношенню до менеджменту взагалі. Доведено, що до функціональної структури фінансової діяльності і відповідно - фінансової безпеки підприємства - доцільно відносити наступні складові: бюджетну, грошово-кредитну, валютну, банківську, інвестиційну, фондову, страхову.

Базуючись на аналізі сутності категорії “фінансова безпека підприємства”, наведених в науковій літературі, нею необхідно вважати такий його фінансовий стан, який характеризується, по-перше, збалансованістю і якістю сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, котрі використовуються підприємством, по-друге, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз, по-третє, здатністю фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію власних фінансових інтересів, місії і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів, по-четверте, забезпечувати ефективний і сталий розвиток цієї фінансової системи.

До понятійного апарату фінансової безпеки підприємства в роботі віднесено і обґрунтовано наступні основні категорії: об'єкт, суб'єкт і предмет фінансової безпеки, суперечність у фінансовій діяльності, фінансовий ризик, фінансові загрози (загрози фінансовій безпеці), мету і механізм управління фінансовою безпекою, фінансові інтереси, індикатори стану фінансової діяльності, критерії та методи оцінки рівня фінансової безпеки, фінансову небезпеку, джерела фінансової небезпеки, банкрутство, антикризове управління, концепцію і стратегію

забезпечення фінансової безпеки, гарантію фінансової безпеки, принцип забезпечення фінансової безпеки підприємства, методи та інструменти забезпечення фінансової безпеки, фінансову діяльність підприємства, основні напрями забезпечення фінансової безпеки підприємства, моніторинг фінансової безпеки, інформаційне та аналітично-прогнозне забезпечення фінансової безпеки, повноваження підсистеми управління фінансовою безпекою підприємства.

Принципами управління фінансовою безпекою підприємства визначені наступні: первинність господарського законодавства; застосування програмно-цільового управління; обов'язкове визначення сукупності власних фінансових інтересів підприємства у складі його місії; інтегрованість підсистеми управління фінансовою безпекою підприємства із загальною системою фінансового менеджменту; забезпечення збалансованості фінансових інтересів підприємства, окремих його підрозділів і персоналу; взаємна матеріальна відповідальність персоналу і керівництва за стан фінансової безпеки підприємства; необхідність постійного моніторингу реальних і потенційних загроз; відповідність заходів щодо забезпечення фінансової безпеки економічній стратегії розвитку підприємства, його місії; координація реалізації заходів щодо забезпечення фінансової безпеки на підприємстві; необхідність і своєчасність удосконалення в разі потреби системи фінансової безпеки підприємства; наявність зворотного зв'язку; необхідність організаційного і методичного оформлення підсистеми фінансової безпеки; мінімізація витрат на забезпечення фінансової безпеки підприємства.

Таблиця 1.

“Дерево” основних фінансових інтересів підприємства

Основні фінансові інтереси підприємства	Основні цілі підприємства
I. Зростання ринкової вартості підприємства	1) зростання ринкової ціни акцій підприємства; 2) покращання іміджу підприємства і його торгової марки;
II. Максимізація прибутку	1) мінімізація відрахувань до бюджету; 2) оптимізація дивідендних виплат; 3) стимулювання праці; 4) розвиток виробництва; 5) своєчасне і повне повернення кредитів; 6) зниження витрат на виробництво і реалізацію продукції;
III. Забезпечення основним і оборотним капіталом	1) ефективне ведення комерційної діяльності; 2) зростання прибутку; 3) зростання ліквідності підприємства;
IV. Забезпечення інвестиціями	1) розвиток виробництва продукції; 2) впровадження науково-технічних досягнень;
V. Оптимізація відрахувань до бюджету	1) зниження у відповідності до чинного законодавства обсягів сплати податків до бюджету; 2) зниження обов'язкових платежів до спеціальних державних фондів;

Обґрунтовано, що в ринкових умовах головним фінансовим інтересом підприємства виступає зростання ринкової вартості підприємства. Крім цього, до основних з них віднесено наступні (табл. 1).

Обґрунтовано також наступні елементи (складові) механізму управління фінансовою безпекою підприємства: сукупність фінансових інтересів підприємства, функції, принципи і методи управління, організаційну структуру, управлінський персонал, техніку і технології управління, фінансові інструменти, критерії оцінки рівня фінансової безпеки (рис. 1). У такому розумінні механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства уявляє собою єдність процесу управління і системи управління.

До складу основних функцій забезпечення фінансової безпеки підприємства (ФБП) в роботі віднесено наступні: 1) планування, включаючи програмування і прогнозування, 2) організацію і регулювання, 3) стимулювання і 4) контроль у складі обліку, аналізу і аудиту.

Другий розділ “Дослідження форм і методів управління фінансовою безпекою підприємства” присвячено аналізу методів виявлення та оцінки рівня впливу ризиків і загроз на стан фінансової безпеки, дослідженню методів і суб’єктів управління фінансовою безпекою підприємства, розгляду існуючих методів оцінки рівня фінансової безпеки підприємства.

Доведено, що суттєвою методологічною проблемою є з’ясування взаємозв’язку категорій “фінансовий ризик” і “загроза фінансовій безпеці”.

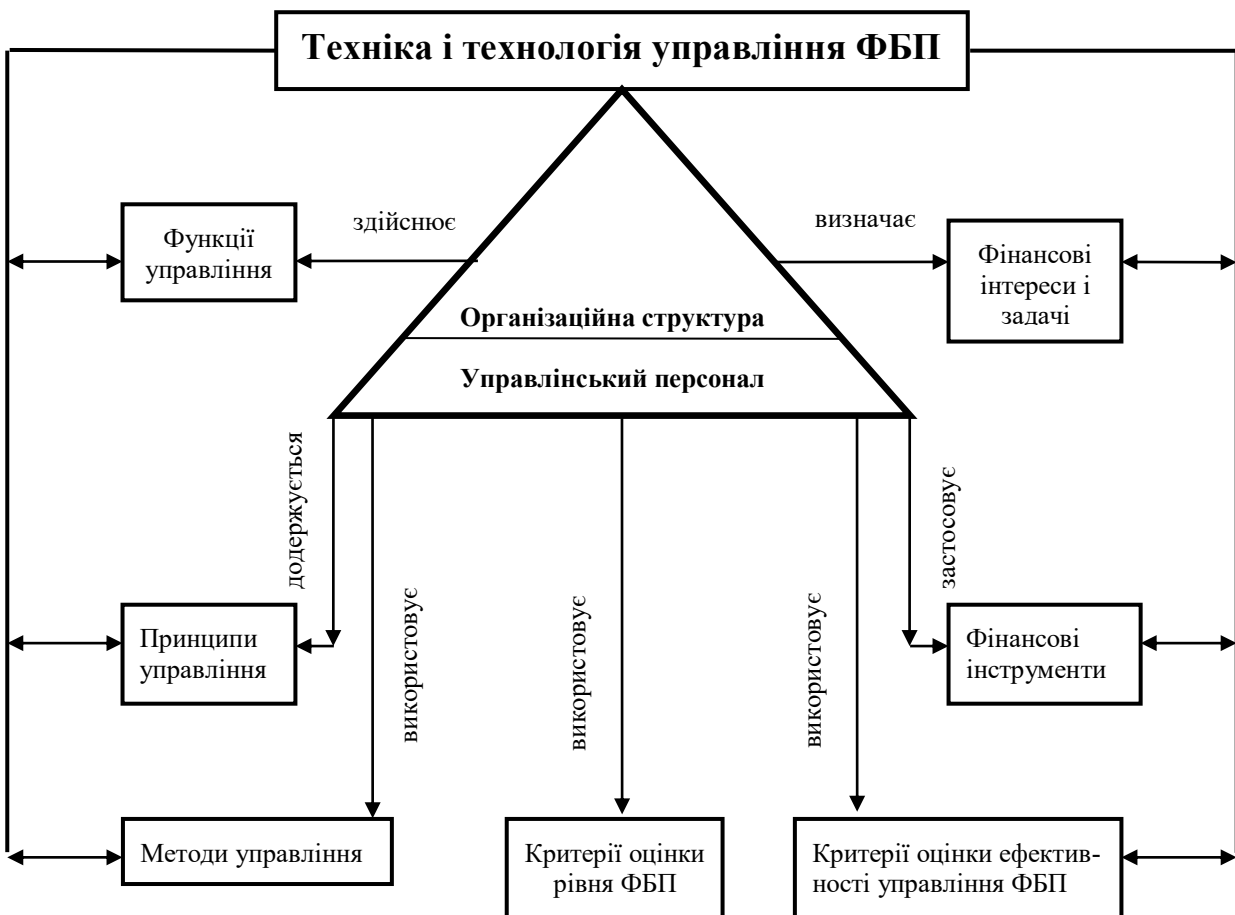

Рис. 1. Механізм управління фінансовою безпекою підприємства

Стосовно цього в роботі виявлено наступне:

- ризик по відношенню до загрози категорія первинна, тоді як загроза – вторинна і впливає з ризику,
- ризик – категорія загальна, неконкретна, це те, що ще не виявлено. Загроза це те, що виявлено, тобто категорія конкретна,
- ризик наявний завжди, коли є фінансова діяльність, тоді як загроза ні, вона може бути, а може і не бути і виникає тільки за наявності певних умов,
- залежність між рівнями ризику і фінансової безпеки зворотна: чим вище рівень фінансового ризику, тим нижчим є рівень фінансової безпеки і навпаки.

Доведено, що управління фінансовими ризиками (ризик-менеджмент) стосовно управління фінансовою безпекою підприємства включає наступні складові:

- якісний аналіз ризиків забезпечення фінансової безпеки підприємства – розкладення або декомпозицію складних ризиків на прості та їх ідентифікацію, виявлення ризикопороджуючих чинників,
- кількісну оцінку ризиків, яка передбачає визначення імовірності виникнення та розміру можливих збитків,
- розробку засобів оптимізації ризикових ситуацій шляхом мінімізації або нейтралізації ризиків.

Обґрунтовано, що для виявлення і оцінки рівня загроз фінансовій безпеці підприємства найбільш придатні такі методи аналізу: SWOT-аналіз, PEST-аналіз, метод розробки сценаріїв розвитку подій. Використовуючи ці методи, розроблено методiku якісної оцінки впливу загроз на рівень ФБП.

Доведено, що після визначення загроз і оцінки рівня їхнього впливу на рівень фінансової безпеки підприємства настає задача їх нейтралізації, використовуючи певні методи. Такими шляхами впливу з боку підсистеми управління фінансовою безпекою підприємства на нейтралізацію загроз можуть бути: 1) профілактика загроз, тобто зниження ризику виникнення загрози і 2) пом'якшення можливих наслідків від реалізації загроз.

Відповідно до видів забезпечення підсистеми управління фінансовою безпекою підприємства проаналізовано суб'єкти і методи нормативно-правового і організаційно-методичного забезпечення, серед яких є такі: економічного стимулювання і фінансової відповідальності, вибору альтернатив, “найменшого опору”, адміністративні, реінжинірингу, логістики, аудиту, правові, страхування, оптимізації оподаткування, наукові, економіко-математичні, імітаційної гри, технічні. В результаті проведеного аналізу методів забезпечення фінансової безпеки на рівні підприємства, доведено, що в сучасних економічних умовах України не можна обійтися без них. Їхнє використання надає можливість керівництву і персоналу будь-якого підприємства по-новому поглянути на вирішення проблеми забезпечення фінансової безпеки, осмислити способи мінімізації можливих фінансових втрат.

З'ясовано, що розробка методів оцінки фінансової безпеки підприємства має важливе методологічне значення, яке пов'язане з необхідністю майже щоденного знання свого фінансового стану і завдяки цьому - підтримання в ринкових конкурентних умовах його належного рівня. Оцінка рівня фінансової безпеки підприємства важлива також при отриманні кредитів від комерційних банків. Тому

важливим елементом управління фінансовою безпекою підприємства стає об'єктивне і своєчасне визначення її рівня.

Аналіз методичних підходів до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства свідчить, що їм притаманні певні недоліки, а саме:

- оцінка рівня фінансової безпеки підприємства на основі аналізу динаміки одного або декількох індикаторів є неефективною, оскільки не враховує системний характер фінансової безпеки, при оцінці рівня фінансової безпеки підприємства перевагу слід віддавати застосуванню інтегрального показника безпеки, котрий отримано на основі використання багатомірних статистичних методів;
- у значній частині методів не враховується взаємозв'язок фінансової безпеки із загрозами. Важливо оцінювати у кількісному плані саме взаємозв'язки як між інтегральним рівнем фінансової безпеки підприємства, так і між самими загрозами фінансовій безпеці;
- у проаналізованих підходах до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства основну увагу приділяють поточній і ретроспективній оцінкам рівня безпеки в ущерб прогностичних оцінок на майбутнє.

У третьому розділі “**Удосконалення механізму управління фінансовою безпекою підприємства**” запропоновано і обґрунтовано підсистему інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової безпеки, розроблено принципово нову методику оцінки рівня фінансової безпеки підприємства, удосконалено основні форми і методи стратегічного управління фінансовою безпекою підприємства.

В роботі обґрунтовано необхідність **інформаційно-аналітичного забезпечення** підсистеми управління фінансовою безпекою підприємства, яке має виконуватися організаційно-функціональним комплексом, котрий забезпечує на основі моніторингу цю підсистему інформаційно-аналітичною і прогностичною інформацією щодо якісного стану фінансової безпеки, кількісних значень її індикаторів, наявності або потенційності ризиків і загроз, фінансових інтересів і стану їхньої реалізації, здійснення аналізу, планування і вироблення ефективних управлінських рішень стосовно забезпечення належного рівня фінансової безпеки підприємства.

Виходячи з цього, визначено сукупність завдань інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової безпеки підприємства, джерела інформації для визначення і моніторингу стану фінансової безпеки підприємства (дані бухгалтерського, оперативного та статистичного обліку і звітності) та вимоги щодо її якості.

Системи інформаційно-аналітичного забезпечення необхідно доповнити прогнозуванням, тобто передбаченням подій (процесів) у фінансовій діяльності на майбутнє, а також - можливостей підтримання фінансової безпеки підприємства на належному рівні.

В зв'язку з чим доведено, що сукупність показників (індикаторів) фінансової безпеки підприємства, з одного боку, має входити до складу системи показників, які характеризують умовну структуру фінансової безпеки підприємства у складі наведених вище функціональних підсистем. З іншого боку, індикатори фінансової безпеки підприємства мають бути водночас показниками із системи індикаторів, які характеризують стан фінансової діяльності підприємства, тобто входити до її складу, оскільки відображають певний стан цієї безпеки і повністю базуються на показниках

фінансової діяльності. Узагальнення методичних вимог до таких показників, їх та обґрунтування забезпечило розробку принципово нової методики оцінки рівня фінансової безпеки підприємства, в якій поряд з оцінкою рівня безпеки кожної складової ФБП визначається й інтегральний показник рівня фінансової безпеки підприємства в цілому.

Для проведення стратегічного аналізу рівня фінансової безпеки підприємства розроблено алгоритм оцінки (аналізу) рівня ФБП, який відрізняється комплексним підходом.

При розробці засад удосконалення **стратегічного управління ФБП** розглядалися такі його основні елементи: стратегічний аналіз, стратегічне планування, контролінг, бюджетування і аудит.

Використання *стратегічного аналізу* доцільно у процесі здійснення управління фінансовою безпекою підприємства і розроблено пропозиції щодо його поліпшення. Для здійснення стратегічного аналізу стану фінансової безпеки підприємства пропонується використовувати такі методи: SWOT-аналіз, PEST-аналіз, SNW-аналіз, аналіз розробки сценаріїв подій. Виявлено особливості їхнього застосування в процесі аналізу фінансової безпеки.

Визначено, що результатом *стратегічного планування* є стратегічний план (стратегія) забезпечення фінансової безпеки підприємства. Така стратегія повинна відповідати як фінансовій стратегії, так і загальній стратегії підприємства, відповідати їхнім цілям та завданням. Стратегію забезпечення ФБП слід розглядати як модель, яка необхідна для досягнення певних цілей у рамках корпоративної і фінансової стратегії шляхом координації, розподілу та використання фінансових ресурсів підприємства з метою забезпечення належного рівня ФБП. У складі стратегії задаються складова (частка) корпоративної місії і цілі підприємства, що стосуються фінансової безпеки, результати аналізу внутрішнього і зовнішнього фінансового середовища, якісні і кількісні параметри використання фінансових ресурсів, які задовольняють вимогам забезпечення належного рівня фінансової безпеки, відповідальні за реалізацію намічених заходів, обсяг і джерела фінансових ресурсів (бюджет), потрібних для забезпечення ФБП. На підставі цих положень розроблено алгоритм формування стратегії забезпечення ФБП.

В роботі, в основі застосування *контролінгу* до процесу забезпечення фінансової безпеки підприємства лежить концепція системного поєднання функцій контролю, планування, зворотного зв'язку та інформаційної забезпечення. Визначено сутність контролінгу фінансової безпеки підприємства як самоорганізованої системи, яка забезпечує інтеграцію, організацію і координацію всіх фаз управління фінансовою безпекою підприємства.

Бюджетуванням у ФБП виступає управлінська технологія, яка передбачає розробку бюджетів в цілому по підприємству і окремих структурних одиницях, і застосування котрої забезпечуватиме належний рівень фінансової безпеки підприємства. Результатом бюджетування забезпечення фінансової безпеки є фінансовий план (бюджет), в якому визначено необхідний для реалізації намічених заходів (управлінських рішень) щодо забезпечення ФБП обсяг фінансових ресурсів, а також джерела їх надходження. Слід розробляти в межах стратегічного плану забезпечення ФБП два види бюджету: 1-й – на поточний рік (виділяється у складі

стратегічного бюджету), 2-й – сам стратегічний бюджет на весь період дії стратегічного плану, який носить прогностичний характер. Процес підготовки бюджету забезпечення фінансової безпеки включає чотири етапи: складання бюджету планового періоду; виконання бюджету в цілому по підприємству і окремих структурних одиницях; контроль виконання бюджету з використанням моніторингу.

В роботі доведено, що під *аудитом* фінансової безпеки підприємства розуміють комплексну, систематичну, незалежну і періодичну перевірку стану зовнішнього і внутрішнього фінансового середовища, правильності визначення і реалізації фінансових інтересів, цілей, стратегії забезпечення фінансової безпеки по підприємству в цілому і по її окремих функціональних складових. Метою аудиту ФБП є правильність і своєчасність визначення загроз фінансовій безпеці, існуючих ризиків здійснення фінансової діяльності, чинників, що призвели до певного стану фінансової безпеки, можливостей підприємства щодо утримання фінансової безпеки на належному рівні, а також розроблення заходів щодо забезпечення ФБП.

Виходячи з цих положень, обґрунтовані основні принципи здійснення аудиту фінансової безпеки підприємства, а саме: комплексність, систематичність і періодичність, незалежність, чітке визначення критеріїв оцінки, активна участь керівництва і персоналу підприємства у проведенні аудиту, наявність чітко структурованої процедури проведення аудиту, активна реалізація запропонованих аудиторами заходів. Відповідно до принципів запропоновано алгоритм проведення аудиторської перевірки стану фінансової безпеки підприємства.

ВИСНОВКИ

Дисертаційна робота спрямована на розв'язання важливої наукової задачі щодо удосконалення механізму управління фінансовою безпекою підприємства.

1. Головною умовою розвитку підприємства в ринкових умовах, на інноваційних засадах є належний рівень фінансового забезпечення, критерієм якого виступає фінансова безпека підприємств. Виконання цієї умови дозволить їм ефективно функціонувати, запобігаючи банкрутства.

2. Сутність економічної безпеки підприємства полягає у такому стані його економічної системи, котрий можна характеризувати збалансованістю і стійкістю до негативного впливу будь-яких загроз, її здатністю забезпечувати на основі власних економічних інтересів свій сталий і ефективний розвиток. До складу економічної безпеки підприємства включено такі підсистеми: фінансова, внутрішньоекономічна, зовнішньоекономічна (економіка зв'язків підприємства з зарубіжними підприємствами) і соціально-економічна.

3. Виходячи з вирішальної ролі фінансової безпеки у забезпеченні економічної безпеки підприємства поняття “фінансова безпека” має право на самостійне існування і дослідження як окремої економічної категорії, так само як і фінансовий менеджмент по відношенню до менеджменту взагалі. До функціональної структури фінансової діяльності і відповідно - фінансової безпеки підприємства - доцільно відносити наступні складові: бюджетну, грошово-кредитну, валютну, банківську, інвестиційну, фондову, страхову, що є комплексним підходом на відміну від існуючих.

4. Сутність категорії “фінансова безпека підприємства” розкриває такий його фінансовий стан, який характеризується, по-перше, збалансованістю і якістю сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, котрі використовуються підприємством, по-друге, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз, по-третє, здатністю фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію власних фінансових інтересів, місії і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів, по-четверте, забезпечувати ефективний і сталий розвиток цієї фінансової системи.

5. Управління фінансовою безпекою підприємства здійснюється за наступними принципами: первинність господарського законодавства; застосування програмно-цільового управління; обов’язкове визначення сукупності власних фінансових інтересів підприємства у складі його місії; інтегрованість підсистеми управління фінансовою безпекою підприємства із загальною системою фінансового менеджменту; забезпечення збалансованості фінансових інтересів підприємства, окремих його підрозділів і персоналу; взаємна матеріальна відповідальність персоналу і керівництва за стан фінансової безпеки підприємства; необхідність постійного моніторингу реальних і потенційних загроз; відповідність заходів щодо забезпечення фінансової безпеки економічній стратегії розвитку підприємства, його місії; координація реалізації заходів щодо забезпечення фінансової безпеки на підприємстві; необхідність і своєчасність удосконалення в разі потреби системи фінансової безпеки підприємства; наявність зворотного зв’язку; необхідність організаційного і методичного оформлення підсистеми фінансової безпеки; мінімізація витрат на забезпечення фінансової безпеки підприємства.

6. В ринкових умовах головним фінансовим інтересом економічної діяльності підприємства виступає зростання його ринкової вартості, а до складу основних фінансових інтересів підприємства віднесено: максимізацію прибутку; забезпеченість інвестиціями для розвитку підприємства; забезпечення основним і оборотним капіталом; оптимізацію відрахувань до бюджету.

7. До складу механізму управління фінансовою безпекою підприємства відносять наступні елементи (складові): сукупність фінансових інтересів підприємства, функції, принципи і методи управління, організаційну структуру, управлінський персонал, техніку і технології управління, фінансові інструменти, критерії оцінки рівня фінансової безпеки. У такому розумінні механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства уявляє собою єдність процесу управління і системи управління, що відповідає існуванню діалектичної суперечності змісту (процес управління) і форми (структура управління).

8. До складу основних функцій управління ФБП пропонується віднести: планування, включаючи програмування і прогнозування; організацію і регулювання; стимулювання; контроль у складі обліку, аналізу і аудиту.

9. Виявлено і обґрунтовано сукупність завдань інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової безпеки підприємства, джерела інформації для визначення і моніторингу стану фінансової безпеки підприємства (дані бухгалтерського, оперативного та статистичного обліку і звітності) та вимоги щодо її якості. З метою ефективного інформаційного забезпечення фінансової безпеки на середніх і крупних підприємствах запропоновано створювати інформаційно-аналітичний центр, на малих – достатньо комп’ютера з необхідними програмами і відповідного працівника.

10. Вироблено методичні вимоги до показників ФБП і здійснено їхній відбір або розробка. На цій підставі запропоновано принципово нову методику оцінки рівня фінансової безпеки підприємства, в якій поряд з оцінкою рівня безпеки кожної складової ФБП визначається й інтегральний показник рівня фінансової безпеки підприємства в цілому.

11. При розробці засад удосконалення **стратегічного управління** ФБП розглядалися такі його основні елементи, як: стратегічний аналіз, стратегічне планування, контролінг, бюджетування і аудит.

12. Стратегічний аналіз використовується в процесі здійснення управління фінансовою безпекою підприємства з урахуванням пропозиції щодо його поліпшення. Запропоновано використовувати для здійснення стратегічного аналізу стану фінансової безпеки підприємства такі методи: SWOT-аналіз, PEST-аналіз, SNW-аналіз, аналіз розробки сценаріїв подій.

13. Результатом стратегічного планування є стратегічний план (стратегія) забезпечення фінансової безпеки підприємства. Така стратегія повинна відповідати як фінансовій стратегії, так і загальній стратегії підприємства, бути гармонізованою до їхніх цілей та завдань. У складі стратегії задаються частка корпоративної місії і цілі підприємства, які стосуються фінансової безпеки, результати аналізу внутрішнього і зовнішнього фінансового середовища, якісні і кількісні параметри використання фінансових ресурсів, котрі задовольняють вимогам забезпечення належного рівня фінансової безпеки, відповідальні за реалізацію намічених заходів (права і відповідальність), обсяг і джерела фінансових ресурсів (бюджет), потрібних для забезпечення ФБП.

14. В основі застосування контролінгу до процесу забезпечення фінансової безпеки підприємства лежить концепція системного поєднання функцій контролю, планування, зворотного зв'язку та інформаційного забезпечення. Визначено сутність контролінгу фінансової безпеки підприємства як самоорганізованої системи, яка забезпечує інтеграцію, організацію і координацію всіх фаз управління фінансовою безпекою підприємства. Основними функціями контролінгу фінансової безпеки підприємства є планування, інформаційне забезпечення, контроль, зворотний зв'язок.

15. Бюджетуванням ФБП виступає управлінська технологія, яка передбачає розробку бюджетів в цілому по підприємству і окремих структурних одиницях, і застосування котрої забезпечуватиме належний рівень фінансової безпеки підприємства. Результатом бюджетування забезпечення фінансової безпеки є фінансовий план (бюджет), в якому визначено необхідний для реалізації намічених заходів (управлінських рішень) щодо забезпечення ФБП обсяг фінансових ресурсів, а також джерела їхнього надходження.

16. Під аудитом фінансової безпеки підприємства в роботі розуміється комплексна, систематична, незалежна і періодична перевірка стану його зовнішнього і внутрішнього фінансового середовища, правильності визначення і реалізації фінансових інтересів, цілей, стратегії забезпечення фінансової безпеки по підприємству в цілому і по її окремих функціональних складових. Алгоритм проведення аудиторської перевірки стану фінансової безпеки підприємства.

Публікації автора за темою дисертації

1. Горячева К.С. Фінансова безпека підприємства. Сутність та місце в системі економічної безпеки // Економіст. – 2003. - №8, с. 65-67.
2. Горячева К.С. Інформаційно-аналітичне забезпечення фінансової безпеки підприємства // Актуальні проблеми економіки. – 2003. - №9, с. 43-49.
3. Горячева К.С. Глава 13. Фінансова безпека підприємства // Фінансовий менеджмент : Курс лекцій / Єрмошенко М.М., Єрохін С.А., Стороженко О.А.; За наук. ред. д.е.н., проф. Єрмошенка М.М. – К. : Національна академія управління, 2004. – 506 с.
4. Горячева К.С. Оцінка рівня фінансової безпеки підприємства // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Збірник наукових праць.Т.10. – Суми: ВВП “Мрія-1” ЛТД, УАБС, 2004. – с. 288-295.
5. Горячева К.С. Формування механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства. // Менеджер. – 2004. - №2 (28), с. 96-103.
6. Економічні аспекти реструктуризації оборонно-промислового комплексу України з використанням потенціалу НАТО та її країн-членів / Єрмошенко М.М., Єрохін С.А., Курочкін Г.Ф. та інші; За наук. ред. д.е.н., проф. М.М. Єрмошенка. – К., 2004. – 72 с. (Препринт / Національна академія управління).
7. Єрмошенко М.М., Горячева К.С., Ашуєв А.М. Економічні та організаційні засади забезпечення фінансової безпеки підприємства: Препринт наукової доповіді / За наук. ред. д.е.н., проф. М.М. Єрмошенка – К.: Національна академія управління, 2005. – 78 с.

АНОТАЦІЯ

Горячева К.С. Механізм управління фінансовою безпекою підприємства. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.06.01 – Економіка, організація і управління підприємствами. – Національна академія управління. – Київ – 2006.

Розглянуто теоретичні засади формування механізму управління фінансовою безпекою на рівні підприємства. При цьому уточнено сутність економічної безпеки і виявлено місце в ній фінансової безпеки як основної складової. Визначено основні категорії, які тісно пов'язані із економічною категорією “фінансова безпека підприємства”, основні задачі, які покладаються на систему управління фінансовою безпекою. Розкрито структуру механізму управління фінансовою безпекою підприємства, сутність його складових.

Досліджено існуючі форми і методи управління фінансовою безпекою підприємства, серед яких проаналізовано методи виявлення та оцінки рівня впливу ризиків і загроз на стан фінансової безпеки, а також методи і суб'єкти управління нею. Проаналізовано методи оцінки рівня фінансової безпеки підприємства, які висвітлено в економічній науці і практиці.

Розроблено і обґрунтовано організаційно-економічні основи удосконалення механізму управління фінансовою безпекою підприємства. До їхнього складу увійшли: пропозиції щодо його інформаційно-аналітичного забезпечення, принципово нова методика комплексної оцінки рівня фінансової безпеки

підприємства. Виявлено особливості і запропоновано застосування в процесі стратегічного управління фінансовою безпекою підприємства таких його складових як стратегічний аналіз, стратегічне планування, бюджетування, контролінг і аудит.

Ключові слова: фінансова безпека підприємства, фінансовий ризик, загрози фінансовій безпеці, механізм управління фінансовою безпекою, фінансові інтереси, метод оцінки рівня фінансової безпеки, концепція і стратегія забезпечення фінансової безпеки.

АННОТАЦИЯ

Горячева К.С. Механизм управления финансовой безопасностью предприятия. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.06.01 – Экономика, организация и управление предприятиями. – Национальная академия управления. – Киев. – 2006.

В диссертационной работе впервые комплексно исследован процесс формирования и усовершенствования механизма управления финансовой безопасностью на уровне предприятий, которые функционируют в условиях транзитивной экономики Украины. В результате исследования получила дальнейшее развитие концепция управления финансовой безопасностью предприятия, в рамках которой разработаны научные подходы к формированию и дальнейшему усовершенствованию механизма управления финансовой безопасностью на уровне хозяйствующих субъектов.

В составе выполненного исследования уточнено и обосновано место и роль финансовой безопасности в составе экономической безопасности предприятия, а также сущность и содержание экономической категории “финансовая безопасность предприятия”, ее связи с такими категориями как постоянство (стойкость), стабильность, надежность, антикризисное управление, банкротство, санация.

Уточнены сущность и содержание основных составных понятийного аппарата финансовой безопасности предприятия.

В результате проведенного исследования в работе предложена принципиально новая структура механизма управления финансовой безопасностью предприятия в составе следующих составных элементов, которая в диссертации разработана и обоснована, а именно, совокупности финансовых интересов предприятия, функций, принципов и методов управления, организационной структуры, управленческого персонала, техники и технологии управления, финансовых инструментов, критериев оценки и показателей (индикаторов) уровня финансовой безопасности.

Как один из результатов исследования выявлена и обоснована методологическая связь категорий “финансовый риск” и “угроза финансовой безопасности”, что позволяет ее более полно учитывать при обеспечении финансовой безопасности. При этом предложена методика качественной оценки уровня влияния финансовых рисков и угроз на финансовую безопасность предприятия.

Разработана принципиально иная методика комплексной оценки уровня финансовой безопасности предприятия, которая учитывает определенную в работе совокупность функциональных составных финансовой безопасности,

Предложены и обоснованы меры по усовершенствованию подсистемы информационно-аналитического обеспечения механизма управления финансовой безопасностью предприятия.

Используя основы стратегического управления выявлены особенности, предложены и обоснованы методические рекомендации по применению в процессе стратегического управления финансовой безопасностью предприятия таких его составных как стратегический анализ, стратегическое планирование, бюджетирование, контроллинг и аудит.

Ключевые слова: финансовая безопасность предприятия, финансовый риск, угроза финансовой безопасности, механизм управления финансовой безопасностью, финансовые интересы, метод оценки уровня финансовой безопасности, концепция и стратегия обеспечения финансовой безопасности.

SUMMARY

Goryacheva K.S. Mechanism of the enterprise financial security management. – Manuscript.

Dissertation for the Candidate degree of the economic sciences, speciality 08.06.01 – Economics, enterprise establishment and management. –National Academy of Management – Kyiv – 2006.

Theoretical grounds of the mechanism formation for the financial security management on the enterprise level are considered. Thereat the essence of the economical security is specified and the place of the financial security in it as a key component is stated. The basic categories closely related to the economical category of “enterprise financial security” are defined as well as the basic tasks which are set for the financial security management system. The structure of the enterprise financial security management mechanism is expanded as well as the essence of its components.

The existing forms and methods of the enterprise financial security management are explored, among which have been analyzed the methods of detection and evaluation of the risks and threats influence level upon the state of financial security as well as upon the methods and subjects of its management. Methods of the enterprise financial security level evaluation are analyzed as those that are used in the economical science and practice.

Organizational and economical basis for the enterprise financial security management mechanism enhancement is developed and grounded. Its constituents are: propositions as for its informational and analytical provision, brand new methodology of the complex evaluation of the enterprise financial security level. The peculiarities of the strategic planning are exposed, the usage of such components as strategic analysis, strategic planning, budgeting, controlling and audit in the strategic management of the enterprise financial security is suggested.

Key words: enterprise financial security, financial risk, threats for the financial security, mechanism of the financial security management, financial interests, method of the financial security level estimation, conception and strategy of the financial security provision.

Відповідальний за випуск
доктор економічних наук, професор
М.М.Єрмошенко

Підписано до друку _____
Ум.-друк. арк. 0.9. Формат 60х90/16. Гарнітура Times.
Офс. друк. Тираж 100 прим. Зам. ____.
Інститут економіки і прогнозування НАН України
Поліграфічне бюро
01011 Київ – 11, вул. П. Мирного, 26